

**ODWAGA DO FANTAZJOWANIA – RECENZJA
KSIĄŻKI RONI NATOV**

Roni Natov, *The Courage to Imagine: The Child Hero in Children's Literature*, Bloomsbury Publishing, London 2018, ss. 216.

W maju 2018 roku na jednym z portali społecznościowych zamortwiony rodzic udostępnił zdjęcie szkolnego opowiadania o Madzi i magicznych zwierzętach autorstwa prawie dziesięcioletniego Natana wraz z komentarzem nauczycielki, która tekst przekreśliła, prosząc o napisanie go ponownie, tym razem „po ludzku”. Zachowanie polonistki spotkało się z krytyką kilku tysięcy internautów, podczas gdy zdolności do puszczania wodzy fantazji chłopca zyskały ich uznanie, o czym świadczy choćby komentarz pisarki Sylwii Chutnik: „chciałabym umieć tak pisać”. Przywołana sytuacja pokazuje, że edukacja szkolna potrafi ograniczać dziecięcą wyobraźnię, jednakże dowodząc też, że fantazja jest naturalna i niezerwana. Jej nieograniczony potencjał stanowi temat przewodni wydanej na początku 2018 roku książki Roni Natov pt. *The Courage to Imagine: Children's Literature and the Child Hero*. (pol. *Odwaga do fantazjowania: Literatura dziecięca i dziecięcy bohater*). Opublikowana w serii „Perspectives on Children's Literature” wydawnictwa Bloomsbury Publishing, pozycja ta stanowi interesujące i zwięzłe kompendium wiedzy na temat wyobraźni i postaci dziecka-marzyciela w literaturze dla dzieci i młodzieży. Choć szeroki dobór tekstów może początkowo dziwić, lektura całości udowadnia, że nie jest przypadkowy, a wieloletnie doświadczenie dydaktyczne pomogło Natov, uznanej amerykańskiej nauczycielce

akademickiej (Brooklyn College, Nowy Jork, USA), wypracować przystępny styl, sytuujący książkę poza wąskim dyskursem naukowym.

W przeciwieństwie do wielu publikacji akademickich z długim, teoretycznym wprowadzeniem, w otwierającym *The Courage to Imagine* krótkim wstępie badaczka zwięzle tłumaczy dobór heterogenicznych tekstów przedstawiających dzieci z różnych kultur i środowisk. Natov wyjaśnia też znaczenie tytułowej wyobraźni, stwierdzając: „Wyobraźnia i kreatywna ekspresja mogą pomóc dzieciom radzić sobie z impulsami i mocnymi uczuciami, pełnią rolę testu trudnych emocji oraz oferują miejsce do ich wypróbowania i przetrzymania. Pozwalają zrozumieć to, co może być przytłaczające” (s. 4)¹. Do kwestii tych badaczka powraca w równie oszczędnym epilogu, dzięki czemu lektura zyskuje charakter przejrzystej kompozycji zamkniętej.

Pierwsze trzy z ośmiu rozdziałów są krótkie i dotyczą konkretnych zagadnień. Pierwszy z nich, zatytułowany *Landscapes of Childhood* (pol. *Pejzaże dzieciństwa*), składa się z dwóch podrozdziałów: *Pastoral: Forest, sky, river* (pol. *Pastoral: las, niebo, rzeka*) oraz *Interior landscapes: Private spaces* (pol. *Wewnętrzne pejzaże: przestrzenie prywatne*). Natov nakreśla w nim tło dla swych dalszych rozważań, pokazując istotną rolę natury – głównie lasu i przestrzeni wiejskich – w różnych wariantach klasycznych baśni, takich jak *Jaś i Małgosia*, *Czerwony Kapturek* czy *Królowna Śnieżka*. Drugi rozdział, zatytułowany *The Construction of Creative Child* (pol. *Konstrukcja kreatywnego dziecka*), poświęcony jest omówieniu postaci kreatywnego dziecka. Badaczka wskazuje w nim na

¹ „The imagination and creative expression can help children process impulses and strong feelings; it serves as a rehearsal for difficult

emotions, offers a place to try them out and also to store them. It provides a way of making sense of what may feel overwhelming” (4).

ewolucję rozumienia figury dziecka, począwszy od *Émile, ou De l'éducation* (1762) Jeana-Jacquesa Rousseau, przez *L'enfant et la vie familiale sous l'ancien régime* (1960) Philippe'a Ariès, po *Designing the Creative Child* (2013) Amy Ogaty. Natov zwraca jednak uwagę, że kreatywność i wyobraźnia stanowią naturalny i nieodłączny atrybut dzieciństwa. W rozdziale *The Freedom to Imagine: Childhood Creativity and Socialization in the Work of William Steig* (pol. *Wolność fantazjowania: dziecięca kreatywność i socjalizacja w twórczości Williama Steiga*) autorka skupia się na książkach autora *Sylvester and the Magic Pebble* (1969), dowodząc, że w swej twórczości, a szczególnie w *Dominic* (1984) i *Abel's Island* (1976), pokazuje on nieograniczony potencjał dziecięcej wyobraźni.

Kolejne rozdziały są obszerniejsze i mają charakter międzyobszarowy. Czwarty, zatytułowany *Imagining Difference and Diversity* (pol. *Wyobrażając różnicę i różnorodność*), składa się z trzech podrozdziałów. Tytułowa różnorodność rozumiana jest tu w kategoriach klasy, płci i różnic kulturowych. W *The picture book and life story* (pol. *Książka obrazkowa i historia życia*) Natov nakreśla problematykę autobiografii w książkach obrazkowych, zwracając uwagę, że współcześni autorzy są bardziej eksperymentalni, gdyż cechuje ich bachtinowski dialogizm i przekraczanie binarnych norm. W *Difference and the species: Owen and Mzee* (pol. *Różnica i gatunki: Owen i Mzee*) badaczka skupia się na wydanej w 2006 roku książce poświęconej małemu hipopotamowi uratowanemu z tsunami i jego przyjaźni ze 130-letnim żółwiem. Trzeci i najobszerniejszy podrozdział, zatytułowany *The young adult novel: Representing the cultural "other"* (pol. *Powieść dla młodych dorosłych: reprezentując kulturowego „innego”*), amerykańska literaturoznawczyni poświęca procesowi konstrukcji obcego w anglojęzycznej literaturze dla nastolatków i młodzieży. Natov najpierw opiera się na kanonicznych książkach poruszających odmienne spojrzenie na tożsamość i różnorodność etniczną w Stanach Zjednoczonych: *American Born Chinese*

Gene'a Luena Yanga i *The Absolute True Diary of a Part-Time Indian* Shermana Alexie. Następnie przechodzi do analizy innych głosów mniejszości w powieści *A Wish After Midnight* Zetty Elliott (kolonializm i kwestia rasy) i bestsellerowej powieści graficznej *Fun Home* Alison Bechdel (tematyka LGBTQ).

Najciekawszą część pracy stanowi rozdział piąty, poświęcony szerokokorozumianej traumie i kwestii strachu. W trzech podrozdziałach Natov zwięźle omawia rolę literatury w procesie radzenia sobie z traumą. W podrozdziale *Bearing witness* (pol. *Dając świadectwo*) stwierdza, że dla dzieci dotkniętych traumą czytanie o radzeniu sobie z nią przez bohaterów literackich może dać nadzieję na uporanie się z rzeczywistym urazem (58). Badaczka zwraca też uwagę na znaczenie sztuki i kreatywności w tym procesie, po czym przechodzi do omawiania konkretnych wymiarów traumy w literaturze dla dzieci i młodzieży. W podrozdziale *The role of nature in healing from sexual trauma* (pol. *Rola natury w radzeniu sobie z traumą seksualną*) autorka wraca do tematyki poruszanej w rozdziale pierwszym, tym razem omawiając rolę natury w procesie radzenia sobie z traumą będącą skutkiem molestowania seksualnego w powieści graficznej Bryana Talbota *The Tale of One Bad Rat* (1994) i powieści Laurie Hale Anderson *Speak* (1999). Natov podkreśla, że w obu utworach natura, literatura i sztuka pozwalają młodym ofiarom znaleźć odwagę do radzenia sobie z traumą. *The Trauma of death, the ultimate loss* (pol. *Trauma śmierci, ostatecznej utraty*) poświęcono natomiast traumie spowodowanej śmiercią i utratą bliskich w *The Graveyard Book* (2008) Neila Gaimana i *A Monster Calls* (2011) Patrica Nessa, dwóch bardzo różnych książkach dla starszych dzieci, które łączą wątki tanatologiczne. Następnie amerykańska badaczka wychodzi poza ramy indywidualnej traumy w podrozdziale *Contextualizing: Beyond individual trauma* (pol. *Kontekstualizując: ponad indywidualną traumą*), gdzie porusza takie kwestie, jak kultura znęcania się (*bullying*), rasizm czy przemoc domowa, zwracając uwagę zarówno na konstrukcję ofiary (na

przykładzie *The Goats* Brock Cole z 1987 r.), jak i oprawcy (*The Elizabeth Stories* Isabel Huggan z 1984 r.). Warto jednak podkreślić, że cały rozdział pozostawia pewien niedosyt, gdyż omawiany materiał zasługuje na bardziej szczegółową analizę. Co więcej, mimo odniesień do tekstów Michaela Rothberga czy Jenny Edkins, czytelnik może dostrzec braki teoretyczne i bardzo luźne podejście do samej koncepcji traumy.

Po najbardziej problematycznej części książki amerykańska badaczka przechodzi do opisu nowych bohaterów i wizji nowego dzieciństwa. Kolejny rozdział otwiera przegląd postaci dzieci z powszechnie znanych tekstów (takich jak te autorstwa Lewisa Carrolla i Marka Twaina), które w swoim czasie zaproponowały nowe spojrzenie na literackie reprezentacje dzieciństwa (Alicja i Huck). Następnie Natov przechodzi do analizy klasycznych już książek z kilku różnych kręgów kulturowych. Rozpoczynając od porównania Matyldy Roalda Dahla i Pippi Astrid Lindgren, w podrozdziale *Girl Power: Pippi and Matilda*, Natov pokazuje rolę dziewczynki jako aktywnej bohaterki łamiącej stereotypy. Następnie w *Children's way of knowing: Louise Erdrich's historical fiction for children* (pol. *Dziecięce sposoby dowiadywania się: historyczna proza dla dzieci Louise Erdrich*) przechodzi do historycznej prozy dla dzieci autorstwa Louise Erdrich, pokazując, że jej opowieści w sposób uniwersalny mogą pokazać dzieciom, jak zaakceptować poczucie smutku, strachu i beznadziei. Z kolei w *The child writer: My name is Mina* (pol. *Dziecięcy pisarz: Nazywam się Mina*), na przykładzie wydanej w 2000 roku powieści Davida Almonda, Natov pokazuje zmagania z wyobraźnią i moc kreatywności tytułowej Myny. Polskiego czytelnika może szczególnie zainteresować fakt, że w podrozdziale *Challenging political and social institutions: King Matt and Totto-Chan* (pol. *Wyzywając instytucje polityczne i społeczne: Król Maciuś i Totto-Chan*) autorka zestawia *Króla Maciusia I* (1922) Janusza Korczaka z *Totto-Chan* (1979-1980) Tsetsuko Kuroyanagi i pokazuje literackie obrazy sposobów kwestionowania przez

dzieci instytucji społecznych i politycznych. W dalszych częściach rozdziału szóstego autorka porusza kwestię społeczności pełniących rolę bohatera w *Nappy Hair* (1997) Carolivii Herron, *The People Could Fly* (1985) Virginii Hamilton i *Brothers in Hope* (2005) Mary Williams. Natov pokazuje, że społeczny heroizm może stanowić wartą uwagi alternatywę dla narracji o wyjątkowym dziecku.

Dwa ostatnie rozdziały mają charakter monograficzny. W przedostatnim, zatytułowanym *Imagine Empathy: Kate DiCamillo's The Tale of Despereaux and The Miraculous Journey of Edward Tulane* (pol. *Wyobrażając sobie empatię: Opowieść o Despereaux i Cudowna podróż Edwarda Tulane autorstwa Kate DiCamillo*), autorka skupia się na potencjale literatury w uczeniu dzieci o empatii. Ostatni rozdział, zatytułowany *New Ways of Imagining the Picture Book: States of Mind States of feeling* (pol. *Nowe sposoby wyobrażania książki obrazkowej: Stany, umysłu, stany uczuć*), to próba zwięzłego przedstawienia problematyki zawartej w postmodernistycznych książkach obrazkowych na przykładzie surrealistycznej twórczości Shauna Tana, Briana Selznicka i Petera Sisa. Natov zwraca uwagę na relację tekstu i ilustracji oraz na potencjał samej warstwy wizualnej książek. Trudno jednak nie odnieść wrażenia, że podobnie jak w przypadku problematyki zawartej w rozdziale o traumie, ta dotycząca książek obrazkowych zasługuje na bardziej szczegółową analizę.

Podsumowując, najnowsza książka Roni Natov bez wątpienia stanowi ciekawe i warte uwagi uzupełnienie literaturoznawczego dyskursu nad literaturą dziecięcą i młodzieżową. Choć amerykańska badaczka nie poświęca wiele miejsca przywoływaniu teorii, daje jednak mniej wprawionemu czytelnikowi wskazówki, czy też – powołując się na tytuł książki – odwagę do samodzielnego poszerzania wiedzy na poruszone przez nią tematy. Warto też podkreślić, że dzięki przystępnemu językowi i doborowi zarówno popularnych, jak i tych mniej znanych przykładów, *The Courage to*

Imagine może funkcjonować zarówno jako podręcznik akademicki, jak i lektura dla rodziców czy pasjonatów.

MATEUSZ ŚWIETLICKI
Uniwersytet Wrocławski